

TÜBA Dosyası

www.demokratikuniversite.net, 24 Eylül 2011

36 TÜBA Üyesinden Açıklama

Bilim Akademileri ne işe yarar?

Modern bilim akademileri, 17'inci yüzyılın başında, botanik, coğrafya, astronomi ve matematik alanlarında dünyaya yepyeni bir bakışın kapılarını açan keşif ve buluşlarla, bilimin toplumda sesini duyurmaya başladığı aşamada kurulmuşlardır. Kuruluşlarından itibaren de uluslararası bir karakter taşımışlardır (Avrupa'nın en eski akademisi olduğu kabul edilen ve Roma'da kurulmuş olan Accademia dei Lincei'nin kurucuları arasında bir Hollandalı da vardır). Bilim insanlarının birbirlerinin yaptıklarına "değer vermeleri" akademilerin kuruluş amacının ta kendisidir. En değerli bilimsel çalışmaları yapan insanları akademiye üye seçerek onları ödüllendirmek, bu yeni uğraşın mükemmeliyet kıstaslarını oluşturmak, bilimsel araştırmayı özendirmek, bilim uğraşına toplum tarafından sahip çıkılmasını sağlamak ilk akademilerin en acil işlevleri idi. Akademiler aynı zamanda bilim insanlarının birbirleriyle etkileştikleri ve dayanıştıkları kurumlar oldular. 1603'te kurulan Accademia dei Lincei'nin 1611'de Galileo Galilei'yi üye seçmesi ve kiliseye karşı onu kararlılıkla savunması bir tesadüf değildir. [1]

Bilim akademilerinin dönemsel olarak Aydınlanma ile koşut bir biçimde ortaya çıkan ulus devletlerin kurulma sürecinde, merkezi bir devlet erkini kimliğini ve meşruiyetini oluşturmada, ulusal müzelerle birlikte [2] çok önemli bir rol oynadıklarını biliyoruz. Bu süreç Avrupa'da 19'uncu yüzyıl sonuna kadar sürüyor.

"Üyelerin, mevcut üyeler tarafından liyakat esasına göre seçilmeleri, üye sayısının sınırlı olması, akademinin üyeler tarafından demokratik bir biçimde yönetilmesi ve devlet kurumları, hükümet, sanayi ya da başka meslek kuruluşlarından bağımsız olması," modern ulusal akademilerin vazgeçilmez özellikleri olarak kabul ediliyor. [3]

En üst akademik paye

Akademilerin asıl işlevleri, tıpkı geçmişte olduğu gibi, bilime özgün, kalıcı, uluslararası düzeyde ses getiren, yeni araştırma ufukları açan çalışmalar yapan insanları üyeleri arasına alarak onları onurlandırmaktır. Burada üyeliğin kendisi bir tür ödülüdür ve her ülkede erişilebilecek en üst akademik

Her akademinin tarihinde çok tartışmalı seçimler, birçok üyenin hakettiklerini düşünmelerine rağmen oylamada seçilemeyen adaylar olmuştur.

payedir. Her akademinin tarihinde çok tartışmalı seçimler, birçok üyenin hakettiklerini düşünmelerine rağmen oylamada seçilemeyen adaylar, hatta böyle bir seçkinci topluluğa dahil olmak istemeyerek üyeliği reddeden bilimciler olmuştur. Akademiler bu nedenle bazan ağır eleştirilere maruz kalsalar da, akademinin bağımsızlığına yapılacak müdahalelerin çıkar yol olmadığı bilinir.

Osmanlı döneminde, 1851'de "Encümen-i Daniş" adı altında bir akademi kurma denemesinden [4] sonra Türkiye Bilimler Akademisi'nin ancak 1993'te kurulabilmesi, belki başka etkenlerin yanı sıra Türkiye'de ancak bu tarihlerde bilime uluslararası düzeyde hatırı sayılır katkılar yapmış insanların bir kritik kütle oluşturmuş olmalarındandır [5].

"Bilgi toplumuna geçiş" için bilime ve bilim insanına daha büyük değer verilmesi, bilim insanlarının toplumdaki konumlarının iyileştirilmesi, gençlerin meslek, hatta yaşam biçimi olarak bilimsel araştırmayı seçmelerinin özendirilmesi ihtiyacı, bu kararda mutlaka etkin olmuşlardır.

TÜBA'nın 140 üyesinin dışında, üç yıllık proje desteği sağladığı üstün başarılı Genç Bilim İnsanları Programı (GEBİP) Hollanda Kraliyet Akademisi ile Alman Akademisi'nin örnek aldığı, Avrupa'da bir "genç akademi" kurulma çalışmalarına ilham

veren bir program olmuştur. GEBİP, geleceğin potansiyel akademi üyelerinin birbirleri ile buluşarak yeni projeler oluşturdukları bir sosyal-kültürel-bilimsel ağ niteliğindedir. 2001 yılında başlatılan GEBİP Programına toplam 1600 başvuru olmuş, bugüne kadar 266 genç bilimci desteklenmiştir; bu gençlerden 62'si daha sonra TÜBİTAK teşvik ödülüne, on kadın GEBİPçi ise 2005'te ihdas edilen L'Oreal Genç Başarılı Bilim Kadını ödülüne layık görülmüşlerdir. Onbeş GEBİP üyesi asosiyeye, biri asli üye seçilmişlerdir. Bunun dışında TÜBA'nın öncülük ettiği doktora sonrası araştırma (post-doc) ve birleştirilmiş doktora programlarından 319 genç yararlanmışlardır.

Bilimsel çalışmaların değerlendirilmesinde tek başına sayısal verilerin çoğu kez tamamen yanıltıcı olabilecekleri akademik çevrelerde gayet iyi bilinir. Değerlendirmelerin bir ölçüde sübjektif olmaları kaçınılmaz olsa da, daha isabetli yöntemler de bulunmuş değildir. En güvenli yol, yine de kendilerini kanıtlamış bilimcilerin sağduyuları ve etik anlayışlarına güvenmekten geçmektedir.

Akademilerin üye seçimleri sürgit bir bilimsel performans değerlendirme egzersizidir; üstün bilimsel başarı ve bilimde etik davranış standartlarının sürekli gözden geçirilerek dinamik bir biçimde yeniden oluşturulması, güncellenmesi demektir. Bilimsel çalışmaları teşvik etmek için ödüller, burslar verilmesi de yine bu değerlendirme faaliyetini gerektirirler.

Türkiye Bilimler Akademisi üyeleri, DPT'den TÜBİTAK'a ve üniversitelere kadar geniş bir yelpazede, proje, atama ve yükseltmelerde bilimsel değerlendirme hizmeti de sunmaktadırlar. Doğu Avrupa'da, mesela Macaristan Akademisi devlet doktora derecesini de (daha çok doçentlik derecesine yakın bir diploma) tevdi eden kuruluştur, yani değerlendirme işlevlerini bu şekilde akademi dışında da yürütür.

Bilimsel çalışmaların değerlendirilmesi bugün başlı başına bir ihtisas dalı haline gelmiştir. Bu alanda sadece akademiler değil, ulusal ya da uluslararası bilimsel destek fonlarını yöneten kuruluşlar, Avrupa Komisyonu, Avrupa Araştırma Konseyi,

Avrupa Bilim Vakfı ve bu arada UNESCO, derinlemesine çalışmalar yapmakta, yöntemler geliştirmektedirler. Bunlardan hiçbirisi salt sayısal verilere dayanmamaktadır. Bu tür değerlendirmeler sadece bilim akademilerine üye seçiminde değil, üniversite kadrolarına alınma ya da yükseltme, araştırma enstitülerinde çalışacakların seçimi gibi faaliyetlerde de sık sık gündeme gelir. Tek başına sayısal verilerin çoğu kez tamamen yanıltıcı olabilecekleri akademik çevrelerde gayet iyi bilinir. Değerlendirmelerin bir ölçüde sübjektif olmaları kaçınılmaz olsa da, daha isabetli yöntemler de bulunmuş değildir. En güvenli yol, yine de kendilerini kanıtlamış bilimcilerin sağduyuları ve etik anlayışlarına güvenmekten geçmektedir. Bu etik anlayışın geliştirilmesi için de akademiler ayrıca gayret sarf ederler.

Danışmanlık ve bağımsızlık

Günümüzün karmaşık endüstriyel toplumlarında akademiler devlet kurumları, sağlık kurumları, endüstri ve tarım sektörünün temsilcileri veya sendikalarla da ilişkiler geliştirebilirler, devlet kurumlarına ve hükümetlere bilimsel konularda ve bilim politikaları alanında danışmanlık yaparlar.

Devlet kurumlarına ve hükümetlere bilimsel danışmanlığın, akademi gibi, merkezi yürütmeden bağımsız, liyakat esasına göre oluşturulmuş özerk bir kurum tarafından yapılmasının, herhangi çıkar çatışmasına yol açmama ve olabildiğince isabetli bir biçimde gerçekleştirilme gibi çok önemli bir gerekçesi vardır. Ve bu gerekçe, yüzyıllar boyu sınırlanarak kendini ispatlamıştır.

Farklı bilim dallarında öngörü çalışmaları yaparak hangi bilimsel – teknolojik alanlara yatırım yapılmasının daha verimli ve rekabetçi sonuçlara yol açabileceği, yahut ülkenin depremlere daha hazırlıklı hale getirilmesi gibi birçok uzmanlık alanı bu danışmanlık konuları arasındadır. Bunun ötesinde bilimsel araştırma enstitülerinin planlanması, yönetilmesi gibi konularda da, bu danışmanlık faaliyetleri bağlamında kurumsal ya da bireysel olarak -üyeleri aracılığı ile- yer alabilirler. Bu tür etkinlikleri, hükümetlerin ya da diğer özerk bilimsel kuruluşların kuracağı danışma kurullarında, ya da doğrudan ilgili bakanlıklarla ilişki içinde de yerine getirebilirler.

Devlet kurumlarına ve hükümetlere bilimsel danışmanlığın, akademi gibi, merkezi yürütmeden bağımsız, liyakat esasına göre oluşturulmuş özerk bir kurum tarafından yapılmasının, herhangi çıkar çatışmasına yol açmama ve olabildiğince isabetli bir biçimde gerçekleştirilme gibi çok önemli bir gerekçesi vardır. Ve bu gerekçe, yüzyıllar boyu sınınanarak kendini ispatlamıştır. Hükümet emrine alınmış bir kurumdan, yansız ve icabında suya sabuna dokunacak türden bir danışmanlık beklemek zordur.

Bugüne kadar devlet kurumlarının ya da hükümetlerin TÜBA'dan danışmanlık konusunda çok az yararlandıklarını söylemek yanlış olmaz. TÜBA'nın kuruluşundan bu yana yayınlamış olduğu raporlara bakıldığında, ülkede mevcut durumun saptanması ve politikalar geliştirilmesine çok değerli katkılar yapabilecek çalışmalara öncülük etmiş olduğu görülür.

Gönüllü kültürel, eğitsel hizmetler

Bugüne kadar devlet kurumlarının ya da hükümetlerin TÜBA'dan danışmanlık konusunda çok az yararlandıklarını söylemek yanlış olmaz. TÜBA'nın kuruluşundan bu yana yayınlamış olduğu raporlara bakıldığında, ülkede mevcut durumun saptanması ve politikalar geliştirilmesine çok değerli katkılar yapabilecek çalışmalara öncülük etmiş olduğu görülür. Sosyal bilimlerden iktisada, temel bilimlerden moleküler biyolojiye öngörü çalışmaları, iklim değişikliğinden depreme, kök hücre araştırmalarından biyoçeşitlilik konusuna uzanan raporlar özgün ve değerli kaynaklardır. Ülke çapında envanter çalışmalarına bir ivme katan ve bir yönetsel altyapı oluşturmaya öncülük eden Türkiye Kültür Envanteri ve İstanbul Envanteri atılımlara, Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri ve Türkiye İçin Sürdürülebilir Kalkınma Öncelikleri gibi raporlara, düzenlenen sempozyumların tebliğ kitaplarına <http://www.tuba.gov.tr/tr/yayinlar/tuba-raporlari.html> sayfasından ulaşılabilir.

TÜBA'nın kendiliğinden üstlendiği, bazıları halen sürmekte olan, diğer büyük projeler içerisinde DPT'nin desteklediği Ulusal Açık Ders Malzemeleri, Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü ve Üniversite Ders Kitapları Programı ve dokuz pilot ilköğretim oku-

lunda yürütülen TÜBA Bilim Eğitimi Projesi sayılabilir. Süleymaniye külliyesi içinde bulunan Rabi Medresesi'nin restorasyonu örnek bir biçimde bitirilmiş, bu mekânın bir Mimar Sinan Araştırma Merkezi olarak kullanımı planlanmıştır. Tüm bu etkinlikler bir bilimler akademisinin doğal işlevleri arasında bulunanları da aşan, üyelerinin gönüllü olarak emek verdikleri kültürel, eğitsel hizmetlerdir.

Bilim Teknoloji ve Sanayi yapılanması

Bugün Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında bilime ve teknolojiye yapılan yatırımın gereğinin kavranması, ülkenin yüksek teknoloji üretimini artırmak için uygulamalı ve temel bilimlerin desteklenmesinin hükümet tarafından ülke gündemine taşınmış olması çok sevindiricidir. Ne var ki Türkiye'de bilim ve teknoloji yapılanmasının yeniden kurgulanması söz konusu olduğunda bu çalışmaların, asli işlevlerinden biri devlet kurumlarına ve hükümete danışmanlık yapmak olan kurumlardan yararlanılarak hazırlanması gereksiz hatalara düşülmesini önleyebilirdi.

Resmi Gazete'nin 8 Haziran 2011 tarihli mükerrer sayısında yayınlanan 635 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlanmış olan TÜBA, Bakanlığın şu andaki organizasyon şeması içinde, Türk Standartları Enstitüsü, Türk Akreditasyon Kurumu, KOSGEB, TÜBİTAK ile birlikte, bir müsteşar yardımcısına bağlı olan bir Genel Müdürlüğe bağlı görünmektedir.

Yukarıda anlatılmaya çalışıldığı gibi, TÜBA bir devlet dairesi değildir ve bu şekilde çalışmasından hiçbir fayda doğmaz.

Halbuki yukarıda anlatılmaya çalışıldığı gibi, TÜBA bir devlet dairesi değildir ve bu şekilde çalışmasından hiçbir fayda doğmaz.

27 Ağustos 2011 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 651 sayılı KHK ile getirilen düzenlemeler, bazı temel hatalarla maluldür. KHK'da getirilen düzenlemelerin bu haliyle uygulanmaya geçilmesi, Türkiye'de temel bilimleri destekleme amacına hizmet edebilme niteliğinden uzak olup, telafisi zor zararlara neden olacaktır.

Türkiye Bilimler Akademisi'nin üyelerin üçte iki çoğunluğunun dolaysız ya da dolaylı olarak hü-

kümet tarafından ve Başkanın asli üyeler arasından “müşterek kararlar” (Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bilim, Sanayi Teknoloji Bakanı tarafından olduğu tahmin edilebilir) atanacağına dair hükmün, bu kurumun özerkliğini, ve böylece akademi olma niteliğini ortadan kaldıracığı açıktır. [3,6] TÜBA'nın üye yapısı, işleyişi ve dolayısıyla kimliğine – hiçbir istişareye gerek duyulmadan - getirilen değişikliklerin kabul edilemez oldukları, Türkiye'nin uluslararası bilim camiasında itibarını zedeleyeceği, çok sayıda yerli ve yabancı bilim akademisi ve bilim akademileri arası kurumlar tarafından doğrudan Cumhurbaşkanı ve Başbakana yazılan mektuplarda ifade edilmiştir. (Bkz. <http://www.tuba.gov.tr>)

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanı'nın çeşitli mülakat ve demeçlerinde gündeme getirdiği bir diğer konu ise, TÜBİTAK'ın teknoloji, TÜBA'nın ise temel bilimlerle ilgili araştırmalarla ilgileneceği doğrultusundadır. Günümüzde dünya çapında en önemli kaygılardan biri, temel bilimler ile teknolojik uygulamalar arasındaki geçirimliliğin iyileştirilmesidir. Bugün tüm endüstrileşmiş ülkelerde, disiplinler arası araştırmalar teşvik edilmekte, temel bilim ve uygulamalı bilimler alanında çalışan bilimciler ortak projeler üzerinde çalışmaktadırlar. Temel bilimler ve uygulamalı bilimler alanında, örneğin Almanya'da farklı çatılar altında toplanmış Max Planck Enstitüsü ve Fraunhofer Enstitüsü araştırma enstitüleri varsa da, Almanya'nın en büyük bilimsel destek kurumu olan ve özerk bir yapıya sahip Alman Araştırma Vakfı (DFG) içinde temel bilimler ve teknoloji arasında bir ayırım yoktur.

Gazetelerde 7 Eylül günü yer alan haberde, Türkiye Bilimler Akademisi'nin yeni işlevlere kavuşturulacağı, bilim insanlarının tek başlarına araştırmalar yapmaktan ziyade ortak araştırmalar yürüttükleri “bir yer” olacağı açıklanıyor. Genellikle bilim akademileri, ve bu arada Türkiye Bilimler Akademisi, doğrudan doğruya bilimsel araştırmaların yapıldığı bir yer değildir. TÜBA üyeleri araştırmalarını mensup oldukları üniversite ya da araştırma kurumlarında, çoğu kez liderliğini yaptıkları grupların başında ya da bireysel olarak sürdürürler. Ancak bazı ülkelerin bilimler akademileri (Hollanda Kraliyet Bilimler Akademisi, bir dizi Doğu Avrupa ülkesi akademileri) araştırma enstitüleri kurma ve yönetme deneyimine de sahiptirler. [7]

TÜBA'nın ülkemiz biliminde daha aktif ve daha etkili bir rolü nasıl oynayabileceği konusunu el-

bette düşünmemizde yarar vardır. Dahası, hükümetin sosyal ve temel bilimlerde oluşturmaya çalıştığı araştırma enstitülerinin kuruluşu ve yönlendirilmesi konusunda katkı vermek, TÜBA gibi bir kuruluşun en doğal görevi hatta hakkıdır. Ancak böyle bir çalışma için TÜBA'nın özerkliği temel alınarak yola çıkılmalıdır.

TÜBA üyeleri, 651 sayılı KHK'nın, TÜBA'nın Bilimler Akademisi vasıflarını ve konumunu iade edecek şekilde tekrar gözden geçirilmesi beklentisi içindedirler.

İmzalar: İlhan Aksay, Ali Alpar, Metin Arık, İvet Bahar, Hilmi Demiray, Miral Dizdaroğlu, İsmail Hakkı Duru, Burak Erman, Güven Ersebük, Cumhur Ertekin, Ayşe Erzan, Erol Gelenbe, Naci Görür, Ahmet Gül, Metin Gürses, Rahmi Güven, Mahmut Hortaçsu, Gürol Irzık, Ataç İmamoğlu, Türker Kılıç, Ali Mostafazadeh, Oğuz Okay, Ahmet Oral, Mehmet Özdoğan, Şevket Pamuk, Önder Pekcan, Bülent Sankur, Erdoğan Şuhubi, Üner Tan, Cahit Tanyel, Aslı Tolun, Pekcan Urgan, Ali Ülger, Yusuf Yağcı, Hasan Yazıcı, Ersin Yurtsever. ♣

Kaynakça

- [1] http://tr.wikipedia.org/wiki/Accademia_dei_lincci, <http://en.wikipedia.org/wiki/Lincei>
- [2] E. Marosi , G. Klaniczay, National or Universal Antiquities? The Nineteenth-Century Process Of “Musealization” in Hungary and in Europe, Getty Project, February-May 2005 Final Report.
- [3] http://en.wikipedia.org/wiki/National_academy. Bazı akademilerin bilimde başarı değil de bilime verebilecekleri destek ölçütüne göre seçilen üyeleri de vardır; bu sayede toplumla ve siyasi çevrelerle olan temaslarını kolaylaştırır. Örneğin İngiltere’de kraliyet ailesinin birkaç ferdi çeşitli akademilerin (Royal Society dahil) üyesidir.
- [4] İ. Tekeli, “Cumhuriyet öncesinde üniversite kavramının ortaya çıkışı ve gerçekleştirilmesine alınan yol,” Ed. N.K. Aras, E. Dölen, O. Bahadır, Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi 1861-1961 (TÜBA, Ankara 2007).
- [5] Z. Rona Ed., Bilanço 1923-1998. TÜBA-Tarih Vakfı Türkiye Cumhuriyetinin 75. Yılına Toplu Bakış Uluslararası Konferansı (Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999), 2 cilt.
- [6] Bazı Avrupa ülkelerinde (mesela Fransa) Akademi üyeleri önce farklı disiplinlere göre kurulan komisyonlar sonra genel kurul tarafından seçilir, sonra Kararname ile bu seçimler onaylanır. İdari açıdan bakılırsa bakanlar kurulu (yahut ilgili bakan tarafından) üyelerin kararnameyle atanması söz konusu imiş gibi görünmekte ise de, burada üyelerin seçtiği kişilerden başkasının atanması katıyetle söz konusu değildir. (Macaristan gibi bazı akademilerde ise, akademi içinde farklı alanlardaki komisyonlar ve seksiyonlar belirleyicidir ve genel kurul oylaması formal bir adımdır.)
- [7] Örneğin Macaristan’da, Çek Cumhuriyeti’nde Doğu Bloku modeli geçerlidir. Macar ya da Çek Bilimler Akademisi’ne bağlı enstitülerde çalışan bilim insanlarının çoğu Akademi üyesi değildirler. Buna karşın enstitü üyeleri, üye seçim komisyonları tarafından seçilerek genel kurulun onayına sunulurlar.